

meg. 300 ipari munkás családját kereste fel személyesen Braun Róbert alapos, minden részletre kiterjedő kérdőíveivel s nemcsak a hatóságok, hanem a munkások egyrészének is állandó gyanakvásától kisérvé dolgozta ki tanulmányát, melynél tökéletesebbet ezen a téren máig sem termelt a magyar szociológiai irodalom. Braun Róbert volt a manapság oly népszerűvé vált falukutatók előfutárja s csak akinek, mint e sorok írójának, személyesen volt alkalma jelen lenni párszor az akkori adatgyűjtés fárasztó és léleksorvasztó munkájánál, tudja méltányolni érdeme szerint ennek a teljesítménynek valódi értékét. A „Voraussetzungslose Wissenschaft“ kora volt ez s Braun Róbert a megszállottak fanatizmusával, minden tendencia nélkül kutatta a szociális élet igazságait...

Alapos ismerője volt Braun Róbert a *nemzetiségi kérdésnek* s talán még Jászi Oszkárnál is szélesebb horizontokat fogott át az akkori magyar politikai élet e legnagyobb jelentőségű jelenségének vizsgálatában. Braun ugyanis nemcsak a magyar s az európai, hanem az amerikai nemzetiségi kérdésnek is alapos ismerője s éleseszű megfigyelője. Több, mint egy éven át tanulmányozta Amerikában a faji kérdést s számos érdekes, új meglátásokkal ékes cikket írt a néger kérdésről.

Braun Róbert 1911-ben került Budapestre, hol mint könyvtárigazgató 8 éven át működött *Szabó Ervinnel*. Együttes munkájukkal ők fejlesztették európai viszonylatban is mintaszerűvé a Fővárosi Könyvtárat. Szabó Ervin halála után ő lett a Fővárosi Könyvtár igazgatója, az összeomlás után azonban kitették állásából. Azóta főként tudományos könyvek fordításával foglalkozott s mindig értékes, tisztánlátó, emelkedett szellemű cikkei és polemikus írásai főleg a Századunkban s nem egyszer a Korunkban jelentek meg.

Braun Róbert egyik utolsó mohikánja volt annak a kis tábornak, mely Pikler Gyula és Jászi Oszkár vezetése alatt a század elejétől kezdve két évtizeden át avant gardeja volt Magyarországon minden haladó eszmének.

A régi Magyarország hivatalos tudósai és írói sohase ismerték el ennek a tábornak a tudományát, sőt még a jószándékát sem. Állandóan azal vádolták őket, hogy a politikát akarják bevinni a tudományba. Holott az igazság épp az ellenkezője ennek: Jászi Oszkártól Braun Róbertig ezek a magyar szociológusok egytől egyig a tudományt akarták bevinni a politikába!

Turnowsky Sándor

MOHOLY NAGY LASZLÓ*) Amikor *Moholy Nagy Lászlóval* 1922-ben először találkoztam, művészete oly mély hatással volt rám, hogy keresztülvittem tanári alkalmaztatását a weimari Bauhausban, a magam alapította és vezette művészeti főiskolán. Nem csalódtam benne. Moholy Nagy egyik legtevékenyebb munkatársammá vált az intézet felépítésében és feledhetetlenül kivette részét a Bauhaus alkotómunkájából. Meg kellett említenem a Bauhaust, mert széles lehetőségei a művészi munkára különösen vonzhatták és meg is termékenyítették Moholy Nagy sokoldalúan fogékony természetét. Új gondolatok rajzoltak belőle s ebből az eszméből érlelődtek ki intézeti munkásságának és egyéni kibontakozásának gyümölcsei.

Tévedésbe esnének, akik azt hinnék, hogy Moholy Nagy széleskörű

*) Ezzel a Korunknak küldött írással nyitotta meg pár héttel ezelőtt Walter Gropius Moholy Nagy László kiállítását a londoni London Galleryben.

tevékenysége a fényképezés, színpad, művészet, film, nyomdaművészet és reklám terén szétforgácsolta a *festő* Moholy Nagy erejét. Nem. Minden eredményes működése ezeken a területeken végeredményben csak szükséges kerülő volt, hogy az új tér-fogalom meghódítására vonulhasson fel a festészetben. Ebben látom Moholy Nagy igazi jelentőségét. Sikerült sokoldaluan szétágazó érdeklődését a képalkotásra vetítve összefognia és a kép terében egy új, sajátos művészi egységet létrehozni. A kép tér-problémájának fogalma avatatlanok előtt talán érthetetlen, engedjék meg tehát, hogy néhány magyarázó szót szóljak az elvont művészet jelentőségéről, saját belátásom szerint.

A vezető absztrakt művészek feladatát zenei példával tehetnők érthetőbbé. Ismeretes, hogy valamely zenei mű, zenei kompozíció, csakúgy, mint a kép, tartalomtól és formától áll. A forma azonban csak részben a művész alkotása, mert hiszen, hogy zenei ötleteit egyáltalában érthetővé tegye mások előtt, a művésznak igénybe kell vennie az *ellenpontot*, ami nem egyéb annál a társas megegyezésnél, amellyel a hangok világát bizonyos törvényszerű hangközökbe osztjuk be. Ezek az ellenpontozási szabályok, hangsorok, összhangzattani törvények a népek és korok szerint különbözők ugyan, de váltásuk csak nagyon lassan következik be, az egyéneken túlmenő történelmi folyamatokban.

A látásművészeteknek régebben szintén határozott ellenpontozási szabályaik voltak a tér kifejezésére. Az akadémiák, ahelyett, hogy megőrizték és továbbfejlesztették volna, elvesztették ezeket a szabályokat — és a művészet romlásnak indult. Itt léptek közbe alkotóan az elvont művészek — közöttük Moholy Nagy is, akiben én jelentős úttörőt látok — hogy új törvényszerűséget vívjanak ki a tér számára.

Ez az új ellenpontozás: az *új látás* a legnagyobb tettük. A festészet történetében az ábrázolt tartalom háttérbe szorul a lényegesebb térbeli felfogással szemben. Tessék csak elképzelni, milyen hosszú utat kellett a festészetnek megtennie, míg a kép terében vissza tudta adni a fiziológiai látásunkhoz, természetes szemünkhöz alkalmazott mélység-távlatokat, ami persze ma már régen túlhaladott művészeti vívmánynak számít. Ma egészen új problémák egészítik ezt ki, a negyedik dimenzió és az egyidejűség problémái, fogalmak, melyek régebbi korok gondolatkörétől távol estek, ma azonban tér-érzetünket gazdagítják. A művész előre sejt új felfedezéseket. Ma már a tudomány is beszél a tér negyedik kiterjedéséről, vagyis az idő-elemnek a térbe való bevezetéséről. A festészetben a háború előtt is találkoztunk már a futuristák ama kísérletével, hogy a mozgás mozzanatát, tehát egy időbeli folyamatot, az álló képbe vigyék. Gondoljunk például *Delaunay* ismert képére, az *Eiffeltoronyra*, amely az Eiffeltorony személyszállítóján felutazó ember tér-élményeit, tehát a térbenyomások egymásutánját akarja képben visszaadni.

Innen egészen Moholy Nagy valamelyik képéig megint hosszú a megtett út a tér-fenomenon meghódítása felé. Moholy Nagy korán felismerte, hogy mi a teret csakis a *fény* segítségével foghatjuk fel. Munkásságának egyeteme hatalmasra méretezett harc az új látás előkészítésére. Megkísérli kitéríteni a festészet határait és új technikai eszközök bevonásával emeli a fényerősséget a képben, vagyis közelebb hozza azt a természet fényerősségeihez.

A fény megfigyelése és megrögzítése a fényképező-lencsével és filmkészülékkel minden látásszögből s a térbeli benyomások elsajátítása madártávlatból és békatávlatból is, mindez a gyakorlat a *festő* Moholy Nagyban kifejlesztette azt a képességet, hogy új képzetet alkosson a térről. Saját szavai szerint „az új tér-alkotás bizonyos tér-részletek egy-

másbaszövését jelenti, amelyek ugyan többnyire a láthatatlanban horgonyoznak, ámde mégis tisztán körülhatárolható vonatkozásaik vannak egymáshoz. Az erők állandóan mozgó játéka ez“.

Valóban ráillenek ezek a sorok Moholy Nagy képalkotásaira. Meggyőződni erről azonban csak személyesen lehet. A legjobbat, amit a művész képeiben mondani akar, nem lehet szóban megmagyarázni. A festőművészetet mindig csak az fogja megérteni, aki a gyermek előítéletek nélküli fogékonyságával járul a művészi alkotás elé. Aki anekdotát keres, Moholy Nagy képeiben azt nem fogja megtalálni. A szín, a forma, a fény szépsége azonban megsejteti velünk az új látást, amellyel Moholy Nagy és néhány kortársa ajándékozta meg ma a világot. (Walter Gropius.)

NAPJAINK UJABB KÖVETKEZETLENSÉGEIRŐL. Mint minden átmeneti időszakban, amikor az elmúlt állapot utószegéseibe a jövőbeli megoldás intonációja vegyül, mint most is, amikor még az el nem múlt világválság és annak még ismeretlen megoldása közé kerülnek az évek, lépten-nyomon megoldhatatlannak látszó ellentmondásokba ütközünk.

Az elfogulatlan szemlélőnek, vagyis annak, aki a jelenségeken kívül *helyezkedve*, azokat „önmaguk“-ban akarja megérteni, kétségbe kell esnie ebben az érzésben: „semminek se látszik már semmi értelme.“ Nem beszélünk itt arról az egyszerű hamisításról, amit bizonyos csoportok követnek el és ami a szó és a tett ellentmondásából álló következetlenség; ezeken a szemlélő már nem ütközik meg, tudomásul veszi azokat, mint öregember a régi betegséget — és másra gondol. De itt vannak a komolyabb esetek, azok a friss következetlenségek, amelyek felett nem lehet „olcsó trükk — nem érdekel“ — szólással napirendre térni. Javarészünk nem is nő a napipolitika kertjében, de a társadalmi élet u. n. semleges területein: közgazdaságban, erkölcsben, irodalomban, művészetekben..

Hogy az utolsókkal kezdjük: nem feltűnő-e például, hogy az új realista irodalomban, amely pedig olyan büszkén deklarálja magát az anyagi-társadalmi valóság irodalmának („la vérité, toute la vérité, rien que la vérité — az elhunyt Gorkij szellemi irányítása alatt állók elve ma is) — mégis annyi az iránymutató célzatosság? Nem teleológizmus ez, nem az előre vetített cél (=ideál) által való meghatározottság: *idealizmus*? Ezzel szemben azok az irodalmak, amelyek az idealizmus jegyét veszik magukra és formalisták vagyis a forma, a művészi anyag elsőbbségét, illetve egyedülvalóságát vallják, elvetve minden eszmei tartalmat, vagy mindent a sohopenhaueri (vagy Göbbels féle) „faji szellem“-től, egy kollektív *ösztöntől* determinálnak tüntetnek fel, amikor tudvalévő, hogy ugy a formalizmus, mint a determinizmus mindig inkább a materialista irodalmi áramlatok sajátja szokott lenni! Hol itt a ráció?

Vagy erkölcsi területen: a mai „értékek átértékelődése“ idején és főleg, amikor a társadalmi, családi, szerelmi, stb. kapcsolatok „eldologiasodása“ soha nem látott mértéket öltött, hogyan lehessen értelmezni azt az új tömeghangulatot, amely a családi formákat, a családi tűzhely tisztaságát veszi védelembe, valósággal a család regenerációja felé irányul és odáig hat, hogy a legszélsőbb pártok is sietve magukévá teszik, sőt az a szocializmus honában is olyan családvédő intézkedésekhez vezet, mint a válások és a gyermekelhajtás megnehezítése?

Milyen ellentét van például abban is, hogy a szélsőséges autarchiák (nemzeti elzárkózások) idejében mindenütt mégis külpolitikai, világpolitikai kérdések dominálnak, hogy kormányok s parlamentek sorsa, képviselő- s elnökválasztások majdnem kizárólag külpolitikai kérdéseken dőlnek el, hogy a demokratikus parlamentekben szinte csak ezeken vitat-